

Тетяна Дудка
Київ

У статті розглянуто проблему становлення освітнього туризму на засадах аксіологічного, акмеологічного, гуманістичного та цілісного підходу до виховання і розвитку особистості. Розкрито педагогічний потенціал освітнього туризму, який виявляється у залученні вихованця до соціокультурної діяльності.

Акцентується увага на значущості розвитку досліджуваної категорії в контексті самореалізації особистості, шляхом залучення її до активної взаємодії із зовнішнім середовищем.

Активний процес залучення вихованця до освітньо-туристичної діяльності розглядається як динамічно-функціональна система, що об'єднує особистісні ресурси (зразки поведінки, знання, форми трансляції досвіду), спрямовані на забезпечення та реалізацію освітньо-виховних функцій у просторі і часі.

Зазначається, що досліджуваний педагогічний феномен закладений у естетичних, патріотичних, духовних, моральних, трудових та екологічних традиціях національного виховання. Він акумулює усі соціокультурні ресурси, які забезпечують ефективність функціонування професійної діяльності.

Обґрунтовано думку, що педагогічна ефективність освітнього туризму досягається шляхом внесення його у обіг систематичної діяльності суб'єкта.

Ключові слова: освітній туризм, педагогічний потенціал, педагогічний феномен, мотиви, потреби, пізнавальна діяльність.

Сучасні глобалізаційні детермінанти актуалізують проблему якісної підготовки фахівців, суть якої полягає не лише у пасивному здобутті знань, а передусім у розвитку пізнавальної активності навчатися протягом усього життя. В залежності від того, наскільки правильно вибудована освітня реальність – багато в чому залежить успішність професійного становлення особистості. Особливе місце у цьому процесі відводиться освітньому туризму, як катализатору реалізації навчально-виховних завдань.

Цінними у даному контексті є наукові дослідження таких учених, як: М. Віленський, Є. Драчева, В. Жолдак, А. Зорін, В. Кабачкова, М. Каган, М. Мальська, Є. Сапожнікова, М. Біржакова, В. Квартальнова, В. Чепік та інші.

Багатогранність педагогічного потенціалу освітнього туризму, та одночасно його вагоме значення для сучасної теорії та практики національної освіти у поєднанні з недостатньою вивченістю обумовили вибір окресленої проблематики.

Аналізуючи змістовну сутність поняття «потенціал» слід відзначити, що під ним розуміється засіб, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути використані для досягнення поставлених цілей (Bozhynskaya 2010, p. 32) [1].

Педагогічний потенціал освітнього туризму, на нашу думку, визначається як симбіоз мотиваційних та інтелектуально-творчих характеристик особистості, які сприяють її реалізації як в соціальній так і професійній сферах. Для того, щоб зрозуміти всю глибинність і значущість окресленого вище педагогічного феномену, слід більш детально зупинитися на розгляді питання освітній туризм. Під ним ми розуміємо, особливий напрям туризму, який здійснюються з метою формування універсальних, загальнопрофесійних та профільно-спеціалізованих компетенцій вихованців.

Злиття освіти і туризму в єдиний цілісний педагогічний феномен сприяє реалізації таких дидактичних принципів як: спрямованості навчання на реалізацію мети освіти, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності, доступності, наочності, систематичності і послідовності (рис. 1).

За своєю функціональністю освітній туризм є важливою формою організацій освітнього процесу за межами основного навчального закладу, який реалізується шляхом здійснення подорожей (див. рис. 1).

Сьогодні у світі налічується понад 300 видів і підвидів подорожей, які систематично доповнюються новими різновидами, способами задовольнити бажання і потреби туриста. Провідною, на нашу думку, слід вважати класифікацію за метою подорожі, оскільки вона дозволяє проводити сегментування туристичного ринку, виявляти туристсько-ресурсний

потенціал, оцінювати перспективи та розробляти стратегію оптимального розвитку певної території.

В педагогіці туризму мотиви подорожі розглядаються як важливий компонент системи туристичної діяльності, яка визначається попитом. Поведінку кожного туриста презентує цілий спектр спонукальних мотивів до подорожі, з яких лише окремі можуть мати суттєве значення і здатні вплинути на механізм і результат прийняття вирішального рішення (Brent 2003, р. 173) [4].

Туристичний мотив можна визначити як прагнення людини, яка розвивається, спрямоване на задоволення в ході подорожі потреб, які є продуктом індивідуальних фізіологічних та психологічних особливостей, системи поглядів, цінностей, схильностей, освіти тощо. Мотивація вибору туристичної подорожі (час, протяжність, напрям, вид, витрати, характер діяльності) – є важливою характеристикою, яка впливає на поведінкову ініціативність туриста при плануванні ним маршруту; виборі, придбанні і реалізації туру.

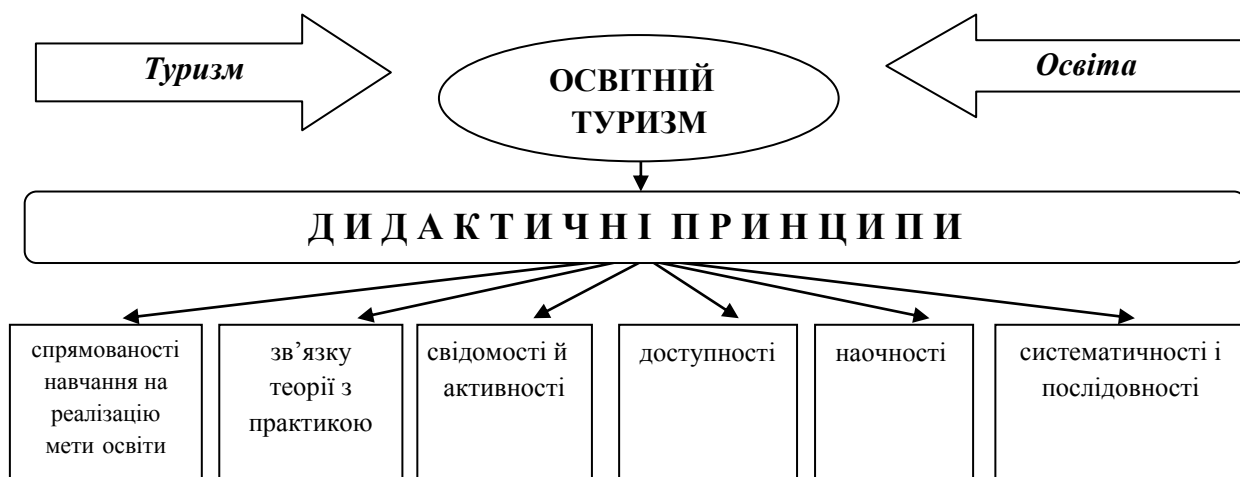

Рис. 1. *Дидактична основа освітнього туризму*

Освітній туризм перетворюється в туристсько-освітню діяльність лише у тому випадку, коли прокладаються спеціальні маршрути, які за своєю змістовною спрямованістю диференціюються на загальноосвітні та професійно-орієнтовані (див. рис. 2). Сутнісною характеристикою загальноосвітніх є особистісний характер. Він реалізується за межами постійного місця проживання, шляхом застосування інтерактивних форм і видів пізнавальної діяльності, які поєднуються з відпочинком (рис. 2). Професійно-орієнтований маршрут, за своєю структурою, є складним формуванням, яке спрямовується на досягнення конкретно професійного або розвиваючого завдання, без отримання прибутку в місці перебування (рис. 2).

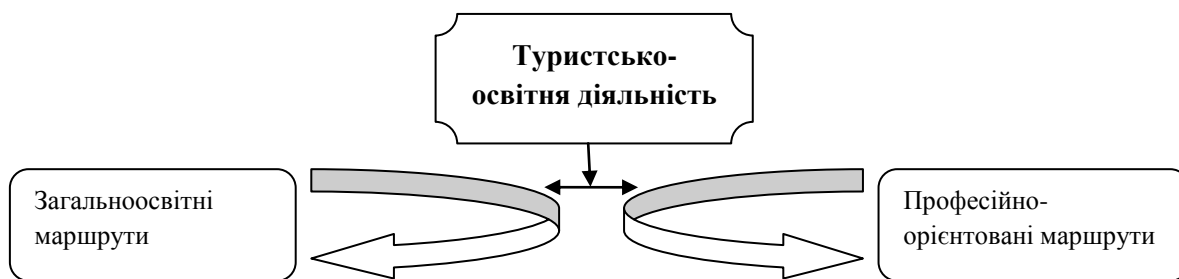

Рис. 2. *Практичний аспект туристсько-освітньої діяльності*

Освітній туризм є канвою формування у молодих туристів єдиного, реального бачення картини світу. Він здатний збагатити й конкретизувати зміст навчального предмету, допомагає встановити міжпредметні зв'язки, сприяє задоволенню пізнавальних інтересів у різних сферах життєдіяльності людини.

Досліджуваний вид туризму орієнтований на цілий ряд базових потреб вихованців, таких як: фізіологічні й психофізичні, емоційного прояву, соціальні, перетворення і самоактуалізації, інтелектуального розвитку, пізнання і розкриття креативного

потенціалу, безпеки й стабільності (див.рис.3). Всі вони повинні враховуватися при розробці програми освітніх подорожей.

Фізіологічні і психофізичні потреби людини проявляються в конкретних життєвих ситуаціях через потреби в їжі, сні, повітрі, оптимальному температурному режимі, вологості та відпочинку. Таким чином, реалізуються прагнення людини бути здоровою, сильною та фізично витривалою.

Друга група потреб характеризує емоційну сферу людини, яка складається з потреб в емоційному самовираженні; переживань почуттів любові, відчуттів щастя, гармонії людських відносин. Всі вони виражаються шляхом взаєморозуміння, доброзичливості, взаємодопомоги, терпимості, терпеливості, співпереживання, співчуття, взаємодії з об'єктами природи. До цієї категорії доцільно віднести вміння налагоджувати контакт, проявляти емоції, комунікабельність, артистизм. Важливою складовою є, також, можливість управляти емоціями, вміння контролювати себе.

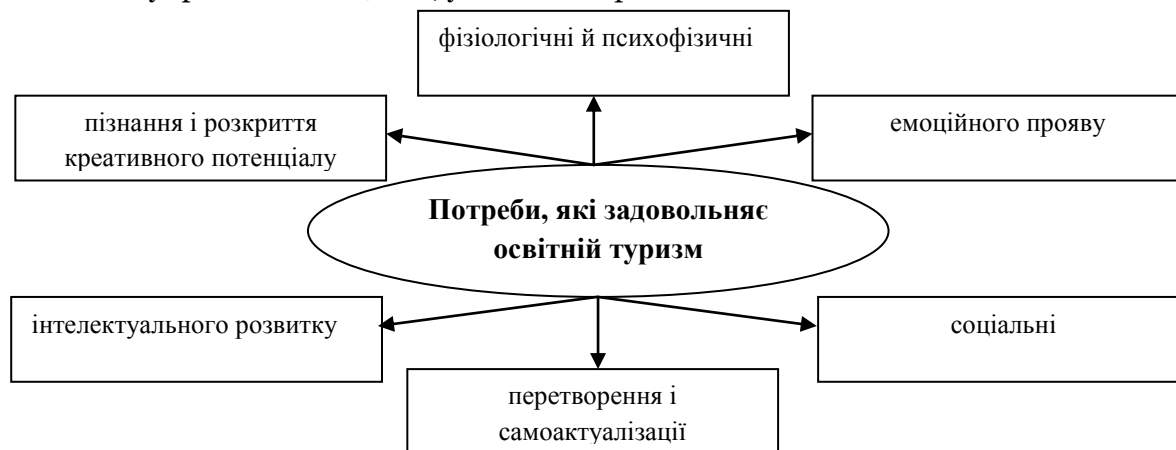

Рис. 3. Потреби, які задовольняються інструментарієм освітнього туризму

Соціальні потреби складаються із потреб людини в сім'ї, творчому колективі, громадянській зрілості і т. д. Вони проявляються через: внутрішню відповідальність; самодисципліну в груповій творчості; здатність об'ємно та системно мислити; прагнення до групової творчості.

Потреба в перетворенні і самоактуалізації виражається в свободі вибору між особистим і суспільним благом. Яскравим відображенням вище названого твердження слугує здатність людини до інтеграції з позиції співтворчості та вміння співставляти свої особисті цілі з цілями групи людей, колективу (почуття колективізму). Неможлива реалізація цієї потреби без дотримання морально-етичних норм, подолання відчуження тощо. До цієї категорії відносяться потреби в повазі і визнанні, які проявляються через прагнення до самореалізації, свободи й незалежності, досягнення певного рівня компетентності, володіння хорошою репутацією. Потреба в незалежності проявляється у прагненні до особистісної свободи, незалежності від інших людей та зовнішніх факторів.

Потреба в інтелектуальному розвитку прослідковується в умінні мислити, концентрувати думки, планувати свою діяльність; здатності управляти обставинами; можливості розвивати активність і динамізм в реалізації своїх планів. До цієї категорії потреб слід віднести: вміння перетворювати негативне в позитивне, управляти конфліктами; творчу співпрацю; здатність проявляти свою індивідуальну творчість у відповідності з ціннісними орієнтирами.

Потреба у пізнанні і розкритті креативного потенціалу проявляється через потреби у творчості, створенні нового, формуванні світогляду. Розглянуті потреби визначаються здатністю до реалізації здобутих знань та інтеграції людини в системі загальносуспільних відносин, а, також, прагненням пізнати світ. Потреба у новизні відображається у прагненні отримати нову інформацію (нерідко в наочній формі), потреби в подоланні труднощів тощо.

Безумовно, що педагогічний потенціал освітнього туризму сприяє формуванню і розвитку в особистості такої розумової якості, як пізнавальна активність. Її можна визначити, як прояв емоційно-оцінного відношення вихованця до процесу і результату пізнання, що проявляється у прагненні навчатися, долати на шляху здобуття знань

труднощі. З однієї сторони, пізнавальна активність повинна розглядатися як форма самоорганізації і самореалізації вихованця, а з іншої – як результат особливих зусиль педагога у пошуку дієвих методів освітньої активності, Послідовність функціонування вище окресленої системи, слід розглядати на трьох рівнях – відтворююча діяльність, інтерпретуючі дії та творчість.

Пізнавальна активність є особистісним утворенням, що закріплюється і розвивається в результаті організованого процесу пізнання з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей. Показниками даного утворення є самостійність, усвідомлена діяльність та творчий прояв. Всі вони є змінними спадковими властивостями особистості, які формуються і розвиваються протягом усього життя особистості (Zogyn 2005, p. 489) [3].

Активність пізнавального характеру відображає інтерес особистості отримувати нові знання, набувати уміння і навички; використовувати різні методи, спрямовані на розширення світогляду. Основою розвитку окресленого вище феномену слугує його цілісність – навчально-пізнавальна задача. У відповідності з теорією Д. Ельконіна, розвиток пізнавальної активності здійснюється шляхом накопичення позитивного навчально-пізнавального досвіду (El'konyn 1995, p. 17) [2].

Залучення вихованця до освітнього туризму може відобразитися як в репродуктивно-відтворюючій активності, так і в пошуково-виконуючій. Організатору освітнього туру слід використовувати різні методи підвищення самостійності учасників туру, які повинні розвивати творчу активність. Для цього викладач може запропонувати учасникам поїздки (походу) не лише окреслити навчальне завдання, але і розробити шляхи його вирішення, обираючи нові, нетрадиційні та оригінальні варіанти.

На кожному віковому етапі пізнавальна активність має свої поведінкові прояви і потребує особливих умов для свого формування.

Зокрема, допитливість можна визначити як генетично ранню форму пізнавальної активності, що характерна для дітей дошкільного віку, але достатньо часто проявляється і в період шкільного віку. Зовнішньо вона визначається наступними показниками: безпосереднім інтересом до нових фактів; дослідженням не вивченого; адресуванням змістовних питань дорослим; позитивним емоційним переживанням, обумовленим отриманням нової інформації. У більшості випадків, увага молодших школярів акцентується на зовнішній світ, чуттєве й переважно практичне відношення до реальності. Основною умовою, яка забезпечує цей рівень пізнавальної активності є насичене інформаційне середовище, а також можливість практичної діяльності в ньому.

Становленню пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку сприяє орієнтування дитини на зовнішній світ, його чуттєве і переважно практичне відношення до реальності. Освітні подорожі, які організуються в початковій школі, повинні бути спрямовані на перетворення природою допитливості дитини на пізнавальну активність, пов'язану із здобуттям знань і умінь, необхідних для вирішення пізнавальних завдань разом з прагненням до інтелектуальних досягнень. При цьому особливе значення мають: позитивні емоції, пов'язані з інтелектуальним пошуком; переживання власних зростаючих можливостей у подоланні свого невміння і незнання. Все це сприяє оволодінню і виробленню способів пізнавальної діяльності, а як наслідок – своєї самостійності і компетентності в пізнавальній діяльності.

Методично-правильно побудована робота з організації освітнього туризму в середніх і старших класах розвиває пізнавальну активність школярів, яка пов'язана із здобуттям знань і умінь, що необхідні для вирішення завдань інтелектуального характеру. Учасники освітніх подорожей тренуються вирішувати завдання підвищеної складності, шукати самостійні шляхи для вирішення поставлених задач. Освітні подорожі стають важливими умовами розвитку вказаного рівня пізнавальної активності, завдяки якому встановлюється тісний зв'язок вихованця з реальністю.

Участь в організації та проведенні освітніх подорожей (походів) розвиває в особистості самостійну пізнавальну активність. Це явище можна аналізувати за такими ознаками:

– насичений характер пізнавального інтересу – прагнення дізнатися більше; нові знання та уміння породжують запитання, активізують спрямованість на більш глибоке проникнення в його змістовну сутність;

– інтерес до пізнання закономірностей, суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, які проявляються як в самостійній діяльності, так і у питаннях, які задаються організатору, гідю, екскурсоводу;

– ініціатива у постановці нових завдань подорожей;

– пошук оригінальних способів досягнення цілей, стійкість інтересів, внесення їх у загальні уявлення вихованця про своє майбутнє, як в професійній сфері, так і в сфері самоосвіти, дозвілля тощо.

На розвиток пізнавальної активності вихованця значною мірою впливає результативність пізнання і позитивна оцінка досягнень оточуючими, в першу чергу педагогами. Величезне значення мають позитивні емоції, пов'язані з інтелектуальним пошуком, вирішенням поставлених задач, які в фінальному результаті забезпечують формування самостійності і компетентності в пізнавальній діяльності.

Професіоналізм організаторів освітнього туризму значною мірою впливає на розвиток у вихованців творчого рівня пізнавальної активності. Цей рівень характеризується прагненням подорожуючих освоювати нові способи отримання знань, бажанням відкрити нові закономірності у тій чи іншій сфері. З практичної точки зору, це проявляється в: активній участі учасників освітніх турів у обговореннях, дискусіях на цікаві тематики; бажанні висловити свої думки і відстояти свою точку зору. Основною умовою досягнення і закріплення даного рівня є професійна компетентність організатора, яка забезпечує формування і розвиток творчої активності вихованців в процесі участі їх в освітніх подорожах (походах).

На етапі включення освітнього туризму в практику вузівської підготовки пізнавальна активність набуває професійної спрямованості, визначається особливостями обраної спеціальності. Зокрема, враховуючи специфічні інтереси студентських туристичних груп, на наш погляд, в освітньому туризмі доцільно виділити такі чотири категорії туристичних мотивів:

1) фізико-географічні та екологічні – спрямовуються на дослідження природних параметрів території, та підтримання природної рівноваги середовища;

2) економіко-географічні – охоплюють вивчення економічного рівня життя у місці туристичного призначення;

3) політико-географічні – спрямовуються на поглиблення знань про територіальну (геопросторову) організацію та дослідження географічних закономірностей формування і розвитку політичної сфери життя суспільства;

4) історико-етнографічні – адресовані на вивчення певної території на певному етапі її історичного розвитку, побутових та культурних особливостей народів світу, проблем походження, розселення, культурно-історичних взаємовідносин;

5) змішані – поєднання декількох мотивів одночасно.

Загалом, освітній туризм включає усі види пізнавальних турів, які здійснюються з метою формування універсальних, загальнопрофесійних та профільно-спеціалізованих компетенцій вихованців. За своєю функціональною сутністю, освітній туризм є перш за все формою організації освітнього процесу, який реалізується за межами основного місця навчання.

На основі теоретичного вивчення досліджуваної проблематики, ми дійшли до висновку, що соціально-педагогічний ефект освітнього туризму проявляється в духовних, соціальних, гуманістичних, комунікативних та ідеологічних процесах становлення особистості. Даний вид туризму слугує діючим засобом, який мобілізує пізнавальну активність вихованців, залучає їх до самостійної творчої діяльності, розвиває ініціативність, уміння та навички самоосвіти.

Література:

1. Божинская Т. Л. Перспективы совершенствования педагогического потенциала региональной культуры в современном российском образовании / Т. Л. Божинская // Педагог, воспитай личность : науч.-метод. пособие. – Ростов н/Д, 2010. – С. 32-39.

2. Эльконин Б. Д. Введение в психологию развития / Б. Д. Эльконин. – М. : СПб – 1995. – 296 с.

3. Зорин И. В. Профессиональное образование и карьера в туризме: учебник для вузов / Зорин И. В. – М. : СПб, 2005. – 525 с.

4. Brent W. Ritchie Managing educational tourism / Brent W. – Ritchie, Neil Carr, Christopher P. Cooper. – London : Cromwell Rpress, 2003. – 260 p.

5. Youth Travel Matters: Understanding the Global Phenomenon of Youth Travel / World Youth Student and Educational Travel Confederation and UNWTO Research Report. – Madrid: UNWTO publishing office, 2008. – 103 p.

Literatura:

1. Bozhynskaya T. L. Perspektivy sovershenstvovaniya pedahohyeheskoho potentsyala rehyonal'noy kul'tury v sovremennom rossiyskom obrazovanii / T. L. Bozhynskaya // Pedahoh, vospytay lychnost' : nauch.-metod. posobie. – Rostov n/D, 2010. – 32–39 p.

2. El'konyn B. D. Vvedeniye v psikhohohyyu razvyytiya / B. D. El'konyn. – M. : SPb, 1995. – 296 p.

3. Zoryn Y. V. Profyessyonal'noe obrazovaniye y kar'era v turyzme: uchebnyk dlya vuzov / Zoryn Y. V. – M. : SPrt, 2005. – 525 p.

4. Brent W. Ritchie Managing educational tourism / Brent W. – Ritchie, Neil Carr, Christopher P. Cooper. – London : Cromwell Rpress, 2003. – 260 p.

5. Youth Travel Matters: Understanding the Global Phenomenon of Youth Travel / World Youth Student and Educational Travel Confederation and UNWTO Research Report. – Madrid: UNWTO publishing office, 2008. – 103 p.

В данной статье образовательный туризм рассматривается как высокоэффективная технология обучения и одновременно форма организации учебного процесса. Подробно анализируется мотивационно-потребностная составляющая образовательно-туристической активности: представлена классификация потребностей, которые могут быть удовлетворены в процессе путешествия; описаны разнообразные мотивы и их сочетания, побуждающие человека заниматься образовательным туризмом.

Подробно анализируется социально-педагогический эффект образовательного туризма который проявляется в духовных, социальных, гуманистических, коммуникативных, идеологических процессах становления личности.

Проведен сравнительный анализ основных видов, направлений, форм и тенденций развития образовательного туризма. Выявлены особенности, проблемы и перспективы развития образовательного туризма для получения нового социокультурного опыта.

Доказано, что образовательный туризм является очень важным и перспективным направлением социально-культурной деятельности, оказывает существенное влияние на усовершенствования системы национального образования.

Ключевые слова: образовательный туризм, педагогический потенциал, педагогический феномен, мотивы, потребности, познавательная деятельность.

In the scientific article educational tourism is seen as an enabling technology and learning at the same time a form of organization of the educational process. Analyzed in detail motivatsion-potrebnostnaya educational component of tourism activity: a classification of needs that can be met during the trip; described a variety of motives, and combinations thereof, impel a man to engage in educational tourism.

Educational tourism can be considered as an effective technology of training and as a form of organizing an educational process. Designing tourist educational kind activities requires identifying the potential of tourists resources. The major characteristics of resources are their capacity, stability, reliability, availability, contrast, uniqueness, historical or art value, aesthetic appeal. In its functionality educational tourism is an important form of organization of the educational process outside the main school, which is realized through travel.

In educational tourism travel motives are seen as important components of tourism activities that define the components of demand, based on choice of travel and tour program. In most cases, every tourist is a range of motives for the trip, of which only some may be essential and can affect the mechanism and the adoption of decisive decision.

Key words: educational tourism, pedagogical potential, pedagogical phenomenon, motives, needs, cognitive activity.

